

Бақыт Таурыхқызы Қуанышеваның 6D010300 – Педагогика және психология мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін «ЖОО-да шет тілдік дайындық жағдайында студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастыру» тақырыбы бойынша жазылған диссертациялық жұмысына

АНДАТПА

Зерттеудің өзектілігі. Университеттегі білім беру процесі болашақ маманның тұлғасын қалыптастыруға, оның кәсіби қалыптасуына бағытталған. Шет тілдік даярлық ЖОО-дағы кәсіптік даярлаудың бөлінбейтін бөлігі болып табылады. Шет тілін дайындауда алған кәсіби білім кешенін, жеке қасиеттерін, білімін көрсету қабілеттерін, өмірде және кәсіби қызметте алған тәжірибесін пайдалану шет тілін оқыту мақсатының мәні болып табылады. Шет тілін оқыту процесінде соңғы уақытта медиа-ресурстар қолданылуда, олар бір жағынан оқытудың тиімді құралы ретінде қызмет етеді, ал екінші жағынан бұл ресурстарды пайдалану үшін сенімді дағдылар мен қабілеттерді қажет етеді. А. А. Грихалва Вердуго, М. А. Перес-Родригес, А.Д. Понсе, Д.Перрин, Г. Тулодзецкий, С. Граф, И.М. Кыштымова, Ю.С. Тюнников, А.В.Федоров сияқты қазіргі ғалымдардың зерттеулерінде бұл ұғым медиа құзыреттілік ретінде белгіленген. Медиа құзыреттілік ұғымы соңғы онжылдықта азаматтардың білімінің аудиовизуалды деңгейін, адамдардың күрделі медиамен өзара әрекеттесу қабілетін сипаттау, сондай-ақ медиа арқылы байланыс орнату үшін пайда болды.

Шет тілін оқыту процесін жетілдіру мәселелерін зерттеу – қазіргі заманғы ғалымдардың назарын аударып отырған негізгі мәселе. Біздің осы мәселені зерттеуімізде мына тақырыптарға қатысты еңбектер маңызды:

- медиабілім теориясы (Л. С. Ахметова, С. Н. Велитченко, А. В. Федоров және т. б.)

- шет тілдік дайындық теориялары (И.Л. Бим, Н. Д. Гальскова, Н.И. Гез, Құнанбаева С.С., Е.И. Пассов, И.И. Халеева және т. б.);

- тіл саясатын жүзеге асыру мәселелері (О.Б. Алтынбекова, Ж.С. Смағұлова, Э. Д. Сүлейменова, Н. Ж. Шаймерденова және т. б.)

- шет тілін оқытуды ұйымдастырудың әдістемелік аспектілері (З.К. Ахметжанова).

Шет тілдік дайындауда жоғары коммуникативті әлеуетімен ерекшеленетін медианы қолдану шет тілдік мәдениетке тартылуға, қосылуға ықпал етеді. Әдістемелік тұрғыдан алғанда, медианы пайдалану іс-әрекеттік, әлеуметтік-мәдени және құзыреттілік тәсілдердің интеграциясымен анықталады. Жастардың басқа жас топтарына қарағанда медиа әсеріне көбірек берілетіндігін еске алатын болсақ, көзқарастар мен сенімдердің толық қалыптаспауына байланысты, бұл материалдарды шет тілін оқыту бойынша оқу қызметіне қосудың орындылығы айқын. Біздің зерттеуіміздің ерекшелігі – ҚР Білім және ғылым министрлігі шектеулер енгізгеніне байланысты эксперимент аралас

(офлайн және онлайн) оқыту жағдайында, тікелей және қашықтықтан жүзеге асырылды.

ЖОО-да шет тілдік даярлау процесінде медиақұзыреттілікті қалыптастыру проблемалары бойынша ғылыми әдебиетті зерделеу және ШТ оқытудың практикалық тәжірибесі мынадай **қайшылықтарды** анықтауға мүмкіндік берді:

- жоғары мектепте ресурстардың, оның ішінде шет тілдік медиа-ресурстардың кең кешенінің болуы және оларды шет тілін оқыту процесінде пайдалану жүйесінің болмауы арасында;

- ШТ оқыту бойынша оқу процесінде медиа құралдарын пайдалану туралы ақпараттың үлкен көлемінің болуы мен ЖОО-да шет тілдік дайындық жағдайында студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми негізделген әдістемесінің болмауы арасында.

Жоғарыда аталған қарама-қайшылықтарды жеңудің жолдарын іздеу негізінде мынадай **мәселе** туындайды: студенттердің медиа құзыреттілігін қалыптастыру үшін ЖОО-да шет тілдік оқытуды қандай құралдармен және қалай ұйымдастыру керек.

Зерттеу мәселесінің өзектілігі диссертациялық зерттеу тақырыбын таңдауды келесі тұжырымдамада анықтайды: «ЖОО-да шет тілдік дайындық жағдайында студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастыру

Зерттеу мақсаты: ЖОО-да шет тілдік дайындық жағдайында студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастыру процесін теориялық негіздеу және әдістемелік қамтамасыз ету.

Зерттеу нысаны: ЖОО-дағы шет тілі дайындығы.

Зерттеу пәні: ЖОО-да шет тілді оқыту жағдайында студенттердің медиақұзыреттілігі.

Зерттеу гипотезасы: егер оқыту субъектілері арасындағы өзара әрекеттесудің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін, заманауи байланыс құралдарының ерекшеліктерін ескеретін әдістеме теориялық тұрғыдан негізделсе, әзірленсе және сынақтан өткізілсе, **онда** ЖОО-да шет тілін оқыту жағдайында студенттердің медиа құзыреттілігін қалыптастыру тиімді болады, **өйткені** шет тілін оқытудың әлеуметтік-мәдени жағдайлары қамтамасыз етіледі.

Зерттеудің мақсаты, нысаны және пәні оның **міндеттерін** анықтайды:

1. «Медиақұзыреттілік» ұғымының мәніне қатысты қазіргі көзқарастарға сыни талдау жүргізу, осы негізде ЖОО-да шет тілдік дайындық жағдайында студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастырудың алғышарттарын анықтау.

2. Мәселені ғылыми зерттеудің негізгі бағыттарын зерттеу және ЖОО-да шет тілдік дайындық процесінде студенттердің медиа құзыреттілігін қалыптастыру процесінің мәні мен мазмұнын негіздеу.

3. Студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастыру үшін ЖОО-дағы шет тілі дайындығының жағдайларын зерттеу, осы негізде ЖОО-дағы шет тілі дайындығы процесінде студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастырудың моделін әзірлеу.

4. Медиа құзыреттілікті қалыптастыру үшін шет тілін оқытудың заманауи әдістерін, нысандары мен құралдарын қолданудың тиімділігін талдау, негіздеу және тексеру.

5. ЖОО-да шет тілдік даярлау процесінде студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастыру бойынша қызметті ұйымдастыруға ұсынымдар әзірлеу.

Зерттеудің **әдіснамалық негізі** мыналар болып табылады:

- философиялық деңгейде: мәдениет философиясы (А. Г. Спиркин, М. Г. Олдридж және т. б.);

- жалпы ғылыми деңгейде: шығармашылық тәсілі (А. Н. Леонтьев және т. б.), құзыреттілік тәсіл (Э. Ф. Зеер, И. А. Зимняя және т. б.), әлеуметтік-мәдени тәсіл (С. Г. Тер-Минасова);

- нақты-ғылыми деңгейде: жоғары мектептің білім беру үдерісінде медиаресурстарды пайдалану бойынша зерттеулер (Е.С. Полат, П. С. Сейтқазы, А. В. Федоров, А. Ю. Уваров және т. б.).

Зерттеудің **теориялық базасын** мыналар құрайды: компьютерлік-жанама коммуникация теориясы (И. Н. Розина, М. Варшауэр); тілдік тұлға, белсенділік, шығармашылық, іс-әрекет процесіндегі өзін-өзі таныту теориялары (А. А. Вербицкий, И. А. Зимняя, Н. Ф. Коряковцева, И. И. Халеева).

Жұмыста мына **зерттеу әдістері** қолданылды:

- педагогика, психология, шет тілдерін оқыту әдістемесі бойынша ғылыми және әдістемелік әдебиеттерді талдау;

- шет тілін оқытуда медианы қолдану тәжірибесін талдау;

- интернет желісінің оқу-нормативтік құжаттарын, түпнұсқа материалдарын талдау;

- эмпирикалық әдістер (сауалнама, байқау, әңгімелесу, тестілеу, эксперимент);

- деректерді статистикалық өңдеу әдістері.

Зерттеудің тәжірибелік-эксперименттік базасы:

М. Қозыбаев атындағы СҚМУ дайындық кезеңінде «Медиақұзыреттіліктің қалыптасу диагностикасы» диагностикалық құралдары, оқу-әдістемелік құралдар, электрондық құралдар апробациядан өтті.

Қ. Сәтбаев атындағы Екібастұз инженерлік-техникалық институтында бастапқы кезеңде студенттердің бақылау тобы (1 курстың 59 студенті) құрылды және Торайғыров университеті КЕАҚ эксперименттік тобы (1 курстың 61 студенті) құрылды, онда ЖОО-да шет тілдік дайындық жағдайында студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастыру әдістемесі апробацияланды.

Экспериментке барлығы: 271 адам, дайындық кезеңінде 1-2 курстың 152 студенті, негізгі кезеңде 1 курстың 103 студенті және 16 оқытушы қатысты.

Зерттеудің негізгі кезеңдері. Зерттеу 2018 жылдан 2021 жылға дейін үш кезеңде жүргізілді.

Бірінші кезең (2018-2019 жж.) – ізденістік-теориялық кезең. Әдістеме бойынша ғылыми дереккөздер, шет тілін оқыту психологиясы, педагогикалық теория және медиабілім практикасы негізінде мәселенің жай-күйін зерделеу;

зерттеу проблемасын қою және мәнін ашу; зерттеудің мақсаты мен гипотезасын тұжырымдау; зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізін анықтау.

Екінші кезең (2019-2020 жж.) – теориялық-модельдеу. Медиақұзыреттілікті қалыптастыру әдістемесін әзірлеу; дайындалған жұмыс шеңберінде эксперимент жүргізу.

Үшінші кезең (2020-2021 жж.) – тәжірибелік-эксперименттік. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарды жүргізу; оның нәтижелерін талдау, қорыту және бағалау, қорытындыларды нақтылау; зерттеу мәтінін ресімдеу және редакциялау.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мынада:

- түсінікті анықтауда: ЖОО-да шет тілдік дайындық жағдайында студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастыру – зерделенетін пәнге студенттерді толық бағдарлауға негізделген жеке тұлғалық бағдарлау қағидаттары негізінде пайдаланылатын медиа-хабар беру, медианы интерактивті қабылдау, медиасын, медиа жобалау құралдарымен медиақұзыреттілікті дамытуға бағытталған процесс; проблемалық бағытқа негізделген интерактивтілік; мәдени контекстің барынша толықтығы – толеранттылық және адамгершілік; реализм, мультимодальдылық, көп деңгейлілік, көп өлшемді, жүйелілік және экологиялылық (авторлық).

- ЖОО-да шет тілдік дайындық жағдайында студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастырудың кезеңдік процесін теориялық әзірлеу мен әдістемелік қамтамасыз етуге;

- аралас оқытудың жеке және бейімделгіш сипатын қамтамасыз етуге және білім алушының шет тіліне қызығушылығын арттыруға қабілетті құрал ретінде, қызметтің белсендіруші, жандандырушы факторы ретінде шет тілін оқытуда медианы пайдаланудың қазіргі заманғы әдістерін, нысандары мен құралдарын пайдалану тиімділігін негіздеуде.

Бұл жұмыстың **теориялық маңыздылығы** интернет-технологияларды қолдана отырып, қызметті ұйымдастыру тәсілдерінің жүйесі ұсынылатындығында және басқа тілді дайындықта медианы қолданудың мақсаттылығы, орындылығы негізделген.

Зерттеудің практикалық құндылығы ЖОО-да шет тіліндегі үйрену дайындық үрдісінде студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастыруда әзірленген әдістемені қолдану мүмкіндіктерін пайдалану. Төрт оқу-әдістемелік құралдың әзірленген материалдары, «English&Media» онлайн курсының материалдары шет тілдік дайындықтың барлық кезеңдерінде қолданылуы мүмкін. Әдістемелік ұсынымдар ЖОО-да шет тілін даярлау процесінде студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастыру үшін пайдаланылуы мүмкін.

Қорытындылардың нақтылығы, анықтылығы мен негізділігі мыналарды қамтамасыз етті:

- зерттеудің әдіснамасы және логикалық құрылымы;
- зерттеу әдіснамасының оның пәніне, мақсаттары мен міндеттеріне барабарлығы;
- оқу-әдістемелік материалдарға толықтырулар мен өзгерістер енгізуге

мүмкіндік берген тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың ұзақтығы;

- эксперимент нәтижелерін статистикалық өңдеу;

- автордың материалдарын пайдаланатын әріптестердің оң тәжірибесі мен жеке оқыту үдерісінде әзірленген әдістемені апробациялау.

Қорғауға шығарылатын ережелер:

1. ЖОО-дағы шет тілдік дайындық жағдайында студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастыру – оқылатын пәнге студенттерді толық бағдарлауға негізделген жеке бағдарлау қағидаттары негізінде пайдаланылатын медиа білім беру, медианы интерактивті қабылдау, медиа сын, медиажобалау құралдарымен медиақұзыреттілікті дамытуға бағытталған процесс; проблемалық бағыттылыққа негізделген интерактивтілік; мәдени мәнмәтіннің барынша толықтығы; толеранттылық пен адамгершілік; реализм, мультимодальдық, көпдеңгейлік, көп өлшемділік, жүйелілік және экологиялылық (авторлық).

2. ЖОО-да шет тілдік дайындық жағдайында студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастыру процесі мақсатты, мазмұнды, әрекеттік және іске асырудың бақылау блоктарын, критерийлерді (мотивациялық-жеке, когнитивті, операциялық-әрекеттік), көрсеткіштерді (мотивациялық, ақпараттық, перцептивтік, интерпретациялық-бағалау, практикалық-операциялық) және деңгейлерді (жоғары, орташа, төмен) қамтитын модельге сәйкес кезең-кезеңімен (бастапқы, негізгі, аяқтаушы) жүзеге асырылады.

3. ЖОО-да шет тілдік дайындық жағдайында студенттердің медиатұтынушылығын қалыптастыру процесін әдістемелік қамтамасыз ету медиа сынды, медиа білім беруді пайдалану, медианы қабылдау және құру, медиажобалау, интерактивті өзара іс-қимыл негізінде аудиториялық сабақтар мен онлайн-режимдегі жұмыстың үйлесімі арқылы сыни ойлауды дамыту әдістерін қолдану арқылы іске асырылады.

Зерттеу нәтижелерін апробациялау және енгізу.

Зерттеу нәтижелері Торайғыров университетінің Психология және педагогика кафедрасының (2018-2021 жж.) отырыстарында баяндалып, талқыланды, Қазақстандағы «Шет филологиялық білім берудегі инновациялық және цифрлық технологиялар» және Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларында ұсынылды, Астана қ., 2018 ж., «Шет тіліндегі кәсіби дайындықтың өзекті мәселелері», Г. В. Плеханов атындағы Ресей экономикалық университеті (Мәскеу қ., Ресей Федерациясы). Жұмыс нәтижелері 7 баспа басылымында шығарылды, оның ішінде үшеуі ҚР БҒМ БҒСБК ұсынған басылымда, екі мақала Скопус базасымен индекстелетін журналдарда шықты.

Диссертация құрылымы: диссертация кіріспеден, үш тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған дереккөздердің тізімінен, қосымшалардан тұрады.